

Ei *laisteta* eikä *liisitä*

ESKO KOIVUSALO

Seinäjoella ilmestyvän Etelä-Pohjanmaa-lehden numerossa 60 oli vuonna 1941 marssimaaottelusta uutinen, jossa sanottiin mm. näin: »Ravintola Keskuksen 30:stä henkilöstä laisti marssin ainoastaan 2.» Tämän tiedon poimi (käsialasta päätellen) Hannes Teppo Nykysuomen sanakirjan kokoelmiin. Merkityksen hän kuvasi synonyymeilla 'vältti, löi laimin, sivuutti, ei ottanut osaa'. Muita tietoja teonsanasta *laistaa* ei NS:n vanhoihin kokoelmiin osunut. On ymmärrettävää, etteivät sanakirjan toimittajat pitäneet tarpeellisena ottaa tämän yhden tiedon perusteella mukaan hakusanaa *laistaa*.

Nykysuomen sanakirja oli jo markkinoilla, kun kokoelmiin poimittiin »Uusi täydellinen skruuvipelin ohjekirja» Maalari, joka oli ilmestynyt 1944. Siinä on *laistaminen* tarkoin määritelty: 'jo uloslyötyjä kortteja alemman kortin lyöminen tikkiin' (s. 143). Määritelmän lisäksi kirjasta on poimittu kaksi esimerkkiä: »Kun vastapuolella on tilaisuus päästä kiinni, on harkittava, ottaako heti kiinni vai laistaako ensin» (s. 74); »Sen sijaan ov. (= oikealla puolella istuva vastapuolen pelaaja) voi ottaa kiinni silloin kun haluaa ja laistaa kun haluaa» (s. 100). Korttipelissä *laistaminen* tarkoittaa siis kiinnioton välttämistä siten, että pelaaja lyö pyyntikorttia pienemmän saman kortin, vaikka hänellä on kädessään myös pyyntikorttia isompi saman kortin. Tämä koskee pelejä, joissa maan tunnustaminen on pakollista mutta ylimeno ei.

Jos NS:n toimittajat olisivat *laistamisen* yhteydessä vilkaisseet Lönnrotin sanakirjaa, he olisivat ehkä ruvenneet metsästäämään tietoja korttipelitermistä *laistaa*. Jo Lönnrot mainitsee näet *laistaa*-sanalle merkityksen 'bekänna färg (i kortspel)'. Myös Hannes Tepon havaitsema käyttö 'välttää, sivuuttaa' lienee ollut aika yleistä, koskapa myöhempiin poimintoihin on kertynyt siitä tietoja runsaasti. Hannu Salaman teoksessa »Tavallinen tarina» (1961) *laistaa*-verbillä on merkitys 'sivuuttaa': »Rauhallsuudellaan Simo kuitenkin oli saanut arvonantoa ja yleensä hänen punaisuutensa laistettiin» (s. 78). Sana oli tuttu myös Sylvi Kekkoselle: »Hänen rauhallinen ja täsmällinen esityksensä auttaa Kaijaa ja Liisaa täysin laistamaan kiihtyneen lapsenpäästäjän

heille sinkoaman kysymyksen enkelintekijöistä» (Kotikaivolla ja Käytävä, 1963, s. 147). Uudessa Suomessa kirjoitettiin 8.12.1971, että »USA laistaa Maailmanpankin rahoittamisen». Melko asiatyylisiä sävyä ilmentävät myös seuraavat esimerkit: »Joka viides teistä laistaa kodin työt kokonaan ja nekin, jotka jotain puuhailevat, viihtyvät näissä hommissa yleensä vain tunnin tai pari viikossa» (Apu 19/1973, s. 31); »Aamulenkki kuuluu jokapäiväiseen ohjelmistoon, se laistetaan vain hyvin huonon sään vuoksi — —» (Helsingin Sanomat 13.12.1975, s. 14); »(Suomi), joka maksoi velkansa Yhdysvalloille kun kaikki muut laistoivat» (Ulkopolitiikka 1/1978, s. 9). Kalle Päätalo käyttää samassa merkityksessä ilmausta »pelata laistoa»: »Eihän tässä auttaisi laistoa pelata, vaikka epäilyttää, että tulos on heikko» (Ihmisiä telineillä, 1958, s. 389); »Kun Jaakko meni alakouluun, otettiin Sammalsuolla tavaksi, että perheen esikoinen luki jouluevankeliumin. Tämän tavan kanssa ei pelattu nytkään laistoa» (Mustan lumen talvi, 1969, s. 230).

On siis aivan aiheellista, että sana *laistaa* esitellään Suomen kielen perussanakirjassa, kuten käsikirjoituksesta olen havainnut. Mutta mistä sana on peräisin ja mikä on erilaisten *laistamisten* keskinäinen yhteys?

Vauhtia tarkasteluun on haettava Daniel Jusleniuksen »Suomalaisen Sana-Lugun Coetuksesta»: *laistoan*, *-ota* 'segmentum facio, spelckar af'; *laisto*, *-on* 'segmentum ligni vel asseris, spilra, spelcka'. Porthanin välilehditettyyn kappaleeseen on lisätty *laistaa* 'något litet kunna el bruka'; *Taidatkos lukea?* *Laistan*. Botn. Bor. — Hakusanan *laisto* perään on merkitty »jfr. *lakehinen*».

Ganander on toistanut sellaisenaan Jusleniuksen *laistota*-artikkelin ja lisännyt *laiston* yhteyteen paitsi *lakehisen* myös synonyymin *laikka*. Sen sijaan *laistaa*-artikkelia hän on muokannut enemmän: 'brukar, nyttjar, begynner' vide sub *lai*-. Esimerkkeinä Ganander mainitsee *Laistan minä sitä vähän* 'jag brukar det litet'; *Jo minä olen laistanut heinäa tehdä* 'jag har varit där an, börjat, at hö göra'; *Taidatkos lukea? Laistan* 'något dijt åt kan'. Gananderin viittaus *lai* (= laji) -artikkeliin lienee tulkittava etymologiseksi kannanotoksi, vaikka hän ilmoittaakin siinä *laistaa*-sanalle saman merkityksen kuin edellä: 'gjör litet dijt åt, smakar litet, aliquid ejus generis conor, gusto'. Uutena esimerkkinä on *Toki hän laistat syöda* 'smaka dock något litet' *Jo minä laistoin l. laistin* 'jag gjorde litet dijt åt'. Uutena hakusanana tässä aakkoskohdassa on *laistaminen* 'på börjande, anrörande wid något arbete, något smakande, incoertio operis, conatus laborandi edendi'.

Lönnrot on kiteyttänyt edeltäjiensä tiedot ja omat havaintonsa seuraavasti:

laistaa försöka, fresta, bjuda till; göra ngt litet till en sak; smaka litet (t. ex. mat); *l. lukea*; *l. syöda*; 2) (*laidis*?) gifva med sig, gifva efter, pruta; 3) (*lainen*) bekänna färg (i kortspel); 4) (*laista* I) slå ut en splittra, blecka; impf. *laistoin* o. *laistin*; jfr. *laidistaa*.

Sanastajat ovat merkinneet *laistaa*-sanan muistiin jo varhain: »Korttipelissä antaa huonompi kortti» Pudasjärvi (E. V. Siikanen 1900); »Panna alempi kortti päälle vaikka onkin yliotto» Rovaniemi (G. Aejmelaeus 1909); *ei pistetä* (= saada yliotetta) *näillä lehillä, laistaap pittää* Utajärvi (J. Kemilä 1932); *minä el laestanna yhtäär ryyppyä* (= juopoteltaessa ryyppäsin pullosta yhtä usein kuin muutkin) Nilsia (Simo Hämäläinen 1938). Myös Sanastajalehden vastaajat ovat lähettäneet tästä sanasta 30-luvulla muutamia tietoja Sanakirjasäätiöön, mm. V. H. Viitamäki Seinäjoelta 1938 esimerkkilauseen »Tee nyt se valamihiksi äläkä aina laista» ja Martta Viitaniemi Parkanosta 1962 »Kyllä sinne muaki oli käsketty mutta minä laiston koko käskyn». Kun *laistamista* sitten kysyttiin Sanastajassa 1975 (26:2821), tietoja tuli kymmeniä eri puolilta Suomea. Sana tunnettiin sekä korttipeliterminä että merkityksessä 'välttää, sivuuttaa'.

Onko kysymys yhdestä monimerkityksisestä sanasta vai ovatko erimerkityksiset »laistamiset» eri alkuperää? Ensimmäiseksi voidaan tästä ryhmästä irrottaa Jusleniuksen mainitsema *laistota*, joka on johdos substantiivista *laisto* 'säle, liuska, laikka'. Kun *laisto* eli *laikka* (joka SKES:n mukaan on eri alkuperää kuin *laisto*) irrotetaan pöllin tai aidaksen reunasta, voisi tässä olla tausta kielikuville, joilla ilmaistaan alkavaa ja aloittelevaa toimintaa, vähän tekemistä, siis eräänlaista osaa kokonaisuudesta. Myös merkitys 'smaka litet', jonka jo Ganander mainitsee, kävisi ymmärrettäväksi tältä pohjalta: maistiaispalan leikkaaminen esimerkiksi kypsävistä lihakimpaleesta on samanlaista »laistoamista» kuin säleen irrottaminen pölkystä. Mutta miten on päädytty muotoon *laistaa*, jolle on vanhimmissa lähteissä ilmoitettu vain merkitys 'aloitella, osata vähän'?

Selitystä voi etsiä kysymällä, miksi Jusleniuksen *laisto*-artikkeliin on käsin lisätty *lake(h)inen*, joka tarkoittaa niittokaistaa, viikatteella heinää kaatavan niittäjän »etua». Tämä merkitys sanoilla *laisto* ja *laista* on lounaismurteissa, ja itämurteiden pohjoislohkossa tunnetaan samassa merkityksessä *laisti* (ks. Anna-Maija Eerola 1971, kartta 4). En ole kuitenkaan tavannut mainintaa siitä, että niittämistä, »lakehisen tekemistä», olisi sanottu *laistamiseksi*, vaikka *la'as*-pesyeessä, johon *lake(h)inen* kuuluu, on kantasana sopivia variantteja, sellaisia kuin *lae*, *laes* ja *laisi*. Toisaalta myöskään *laisto* ei ole säännönmukainen johdos tässä pesyeessä. Se onkin ehkä liittynyt pesyeeseen sekä äänteellisen että semanttisen läheisyytensä takia: laikan irrottaminen pöllistä ja ensimmäisten lakehisten kaataminen pellosta ovat mielikuvina siinä määrin rinnasteisia, että *laisto* on voinut ilmaista kummankin toiminnan lopputulosta. Merkitykseltään »henkistynyt» *laistaa* 'aloitella, tehdä vähän' pohjautunee sekin kielikuvana niittämisen laistoittaiseen etenemiseen. Oireellinen on Gananderin esimerkki *Jo minä olen laistanut heinää tehdä*:

miksi hänen mieleensä olisi tullut juuri heinänteko, ellei *laistaa* olisi assosioitunut siihen suuntaan? Tukea verbille *laistaa* on tarjonnut tietysti myös *lais-tota* 'irrottaa laikka', koska *laisto*, *laista* ja *laisti* ovat liittäneet sen myös heinäntekoon. Mainittakoon, että 'laikkaa' tarkoittavalla *laistolla* on vastine virossa. Niittotermi *la'as* puolestaan on germaaninen laina (SKES).

Lönnrot yhdistää laikan irrottamista tarkoittavan *laistaa*-sanana verbiin »laidistaa». ¹ Kieltämättä *laita* olisi merkitykseltään sopiva lähtökohta sekä laikan irrottamiselle pöllistä että lakeisen teolle, mutta äänteellinen kehitys *laidistaa* >> *laistaa* saattaa olla hankalasti perusteltavissa. Tosin seuraava Raimo Jussilan Himangan-esimerkki viittaa merkitykseltään lähinnä »laidistamiseen»: (Opas asettaa syöttilankaa rugin nukkahaarukan torveen eikä lanka tahdo mennä) »kahtokaa ko on kiusallinel laistaa aina» (1968). Lanka joko »laidistaa» eli sivuuttaa reiän tai »jättää tekemättä sen mitä odotetaan».

Toisen merkitysryhmän (gifva med sig, gifva efter, pruta) yhteydessä Lönnrot mainitsee sanan *laidis*, josta taas viitataan hakusanaan *laitikas*. Tämän selityksenä on 'eftergifven, som följer gerna och lätt med (laidis); l. poro. Lopussa on viittaus lapin sanaan *laidok*.

Korttipelistä tunnettua *laistamista* kuvatessaan Lönnrot antaa etymologisen vihjeen (*lainen*), joka on uskoakseni huomionarvoinen. Väriin tunnustaminen korttipelissä ei tunnu liittyvän »laistoamiseen» eikä työn aloittamiseen, vähän tekemiseen tai yrittämiseen. Sen sijaan se voi hyvin liittyä sanaan *laji* ja adjektiivisiin *lajinen*, koska näillä voidaan ilmaista korttipelissä yleiskäsite 'maa'. Tosin sanastajat eivät ole tällaista käyttöä tavoittaneet, mikä kuitenkin johtunee vain siitä, etteivät he ole istuneet oppaidensa kanssa korttiringissä tai riittävästi penkoneet tätä aihepiiriä. Minulla on kuitenkin asiasta kotiseudultani yksi varma tieto, joka on peräisin kielenoppaaksi kelpuutettavalta kansanmieheltä.

Erkki Tiesmaan sanoittamassa sota-ajan laulelmassa »Eldankajärven jää» kerrotaan, että korsuissa pelattiin »nakkia raminaa». Ramina oli jo ennen sotia yleinen peli, ja sotien jälkeen sitä pelattiin runsaasti ainakin Pohjanmaalla. Kun minulle opetettiin tuo peli 1950-luvun alussa, ydinsääntö kiteytettiin asuun »yliotto ja lain tunto». Tämä tarkoittaa, että aina on lyötävä pyyntikorttia isompi kortti tai valtti ja että aina on tunnustettava maata eli lyötävä samaa »lajia» kuin pyyntikortti. Raminassa ei siis voi ollenkaan laistaa (kuten esimerkiksi »viidessälehdessä» eli tikissä), mutta ilmauksessa »lain tunto» on säilynyt esimerkki *laji*-sanasta tarkoittamassa korttipelin maata.

¹ Suomen sanojen alkuperä -teoksessa on päädytty tämän etymologian kannalle.

Pidän edellä olevan perusteella todennäköisenä, että Lönnrotin etymologinen vihje osuu oikeaan: korttipelin *laistaa* on johdos joko adjektiivista *lainen* ~ *lainen* (vrt. *toistaa* ← *toinen*) tai sen kantasanasta *laji* ~ *lai* (vrt. *nelistää* ← *neli* 'juosta neliä, laukata' ja *välittää* ← *väli* 'maksaa välirahaa'). Käsitykseni mukaan myös merkitys 'välttää, sivuuttaa, jättää tekemättä' on levinnyt juuri korttipelin *laistaa*-sanan vaikutuksesta. Samalla tavoin ovat useat muutkin korttipelin latautuneet sanat yltäneet laajaan kuvalliseen käyttöön yleiskielessä (esim. *valtti*, *ässä*, *nokittaa*, *värisuora*, *jokeri*, *vetää välistä*, *venttipeli*). Mahdollisesti juuri rintamamiesten kortinpeluu asemasotavaiheessa levitti alan ilmauksia yleiseen käyttöön, mikä sitten heijastui *laistamisen* osalta Sanakirjasäätiön keruusaaliina 1970-luvulla.

*

Kun oli käynyt selväksi, että Kotimaisten kielten tutkimuskeskus perustetaan, Kustaa Vilkuna löi Sanakirjasäätiön hallituksen kokouksessa nyrkkiä pöytään ja sanoi: »Näistä sanakirjoista ei sitten liisitä!» Jokin voimasanakin oli mukana. Kun Suomen murteiden sanakirjan ensimmäinen osa 1985 ilmestyi, kerroin tämän tapauksen lehdessä. Moni kysyi, mitä tarkoittaa *liisiä*, ts. huomio kiintyi tarinan ilmiäsuun, ei sen sisältöön, mikä on aina vaarana neologismien ja umpisuomalaisuuksien viljelyssä.

Vastaus löytyy tällä kertaa Nykysuomen sanakirjasta: *liisiä* v. murt. 'laukaista, päästää laukeamaan (pyydys)'. *Liisiä ansa*. (Kesy jänis) *loikkasi aina loukkujen yli ja liisi langat* (Aho). — Kuv. *Liisiä puheitaan* 'perua, tinkiä puheistaan'.

Tämäkin sana tavataan jo Jusleniuksen välilehditettyssä laitoksessa: *liisiä* 'uplösa'. *Liisiä ansat* 'lösa upp snaror'. Sotk. — Ganander toistaa saman esimerkin hieman täydellisempänä ja lisää toisen samasta aihepiiristä: *Jo on lintu liisinyt ansan, pitä panna likelle korwakkoa, ettei liisi ansaa* 'löser up'. Lönnrotilla ovat vastineina 'löstvinna, vrida upp, vika åt sidan, vika undan, afvända; lösa (band)'. Hän mainitsee saman lintu-esimerkin kuin aikaisemmat leksikografit ja lisäksi yleisemmän käytön merkityksessä 'svika': *liisiä päätöksensä*.

Tämän sanan levintä käy ilmi oheisesta kartasta: merkitysten 'laukaista ansa' ja 'luopua, perua' yhtenäinen alue kattaa väli- ja Pohjois-Suomen, ts. alueen jossa lintujen ansapyynti on ilmeisesti säilynyt pitempään kuin eteläisessä Suomessa. Etelä-Suomesta on *liisiä*-sanasta vain muutama hajatieto.

Sanalle ei ole esitetty pitävää etymologiaa, mutta Suomen kielen etymologisen sanakirjan *liipata*-artikkelissa on olennainen vihje: johdoksille *liipiä* ja *liiviä* ilmoitetaan merkitys 'laueta, laukaista'. Suomen murteiden sanakirjan arkistossa on Hollolasta, Nastolasta ja Asikkalasta tietoja muodosta *liipiä*

'joutua pois oikealta suunnalta', ja Lemiltä on Veikko Ruoppila pannut tämän sanan muistiin merkityksessä 'pettää sanansa': *Liipii puheissoa, ei pijäs sanoase* (1935). Lemiltä on H. Kouvo kuvannut jo 1906 *liipiä*-sanaa lauseella »Jonkun laitos liipii paikaltaan». R. E. Nirvi on kirjannut Kiihtelysvaarasta johdoksen *liiviytyä: Se (ansa) ol hyvih herakka* (= herkkä) *liivviitymmääj ja puuttu kaulaan* (1934). Samasta johdoksesta on tieto Ilomantsista. Vanhimmat tiedot *liiviä*-muodosta ovat vuosisadan alusta: »Lintu liivii rihmasen, liiviä on siis päästää paula vireestään, mennä ansasta tarttumatta siihen. Myös liiviä pyssy = liipasta liipasinta» (Ilomantsi J. Meriläinen 1906). Karjala-aunuksessa *liivie* on yleinen merkityksessä 'laukaista (ase t. ansa)', tietojaa on Karjalan kielen sanakirjan mukaan paitsi Vienan pitäjistä ja mm. Hietajärveltä myös Tveristä. Myös *liivitteä* sekä useat tämän pesyeen passiiviset verbijohdokset ovat käytössä merkityksessä 'laukaista'.

Myös vanhan kirjasuomen arkistossa on tietoja tähän yhteyteen kuuluvista sanoista:

Totus perät painetan, Lupaus lihvan liipoitan (Hemminki 1616, s. 89); Vala vaipu vainax, Lupaus liipoittavax (ib. s. 91); Etei sanas vacuus liipotais (Hemminki 1605, 69a; sama Wirsi-Kirjassa 1701, 221:5: Etei sanas wacuus lijpotais)

Luonnon Laki, lijnimätöin, Tähän sito suuret pienet (Lilius 1734, s. 3)

— — ettei harhailiat saisi syyllistä tila lijppailla (Lizelius 1761—76, s. 86)

(Jos sotamies) Lijpii eli wilpistelee Joukkonsa huonen hallituxen menoisa (Polon 1797, s. 14)

Panee wartiat wakaiset; Kehii ketut taitawasti, Etei eloo turmelisi. Totta liisi lihan eljeet, Simonian siiwottoman (Joh. Wichman 1803, Vir. 1917, s. 78)

— — samon ikään huikentelewata ja päätöksistänsä liiwistelewätä ihmistä moninaiset kiusaukset sinne ja tänne rieputtavat (Kemell 1836, s. 31)

Ensitavultaan ja merkitykseltään *liisiä* liittyy niin selvästi *liipiä*, *liiviä*, *liivittää* -ryhmään, ettei sitä ole aihetta pitää niihin *i*-johdoksiin kuuluvana, joiden kantasana on tuntematon (tällaisia ovat Hakulisen SKRK:n mukaan mm. *hiipiä*, *jyrsiä*, *kosia*, *kärsiä*, *vaania*, s. 215). Toisaalta mahdollista kantasanaa tai muuta alkuperää s:lliselle johdokselle ei ole helppo osoittaa. Lönnrot tuntee kyllä sanan *liisi* 'kli', joka esiintyy laajalti murteissa, yleensä monikollisena (**ek*-nominina): *liiseet* 'vehnän (tai rukiin) jyvistä jauhettaessa irtautuneet kuoriainekset'. Kustaa Vilkuna mainitsee sanan Nivalasta (1925): *Liiseitä ostetaan lehmille suurusaineksi*. R. E. Nirvi on pannut Kiihtelysvaarasta muistiin *liisiä*-teonsanan sekä merkityksessä 'laukaista' että merkityksessä 'lestyjauhoja jauhatettaessa kuorittaa jyvät'. Jos lähdetään siitä, että ansapyynnissä tunnettu merkitys 'laukaista ansa joutumatta pyydykseen' on verbin alkuperäinen merkitys, on vaikea nähdä, miten siihen olisi pää-

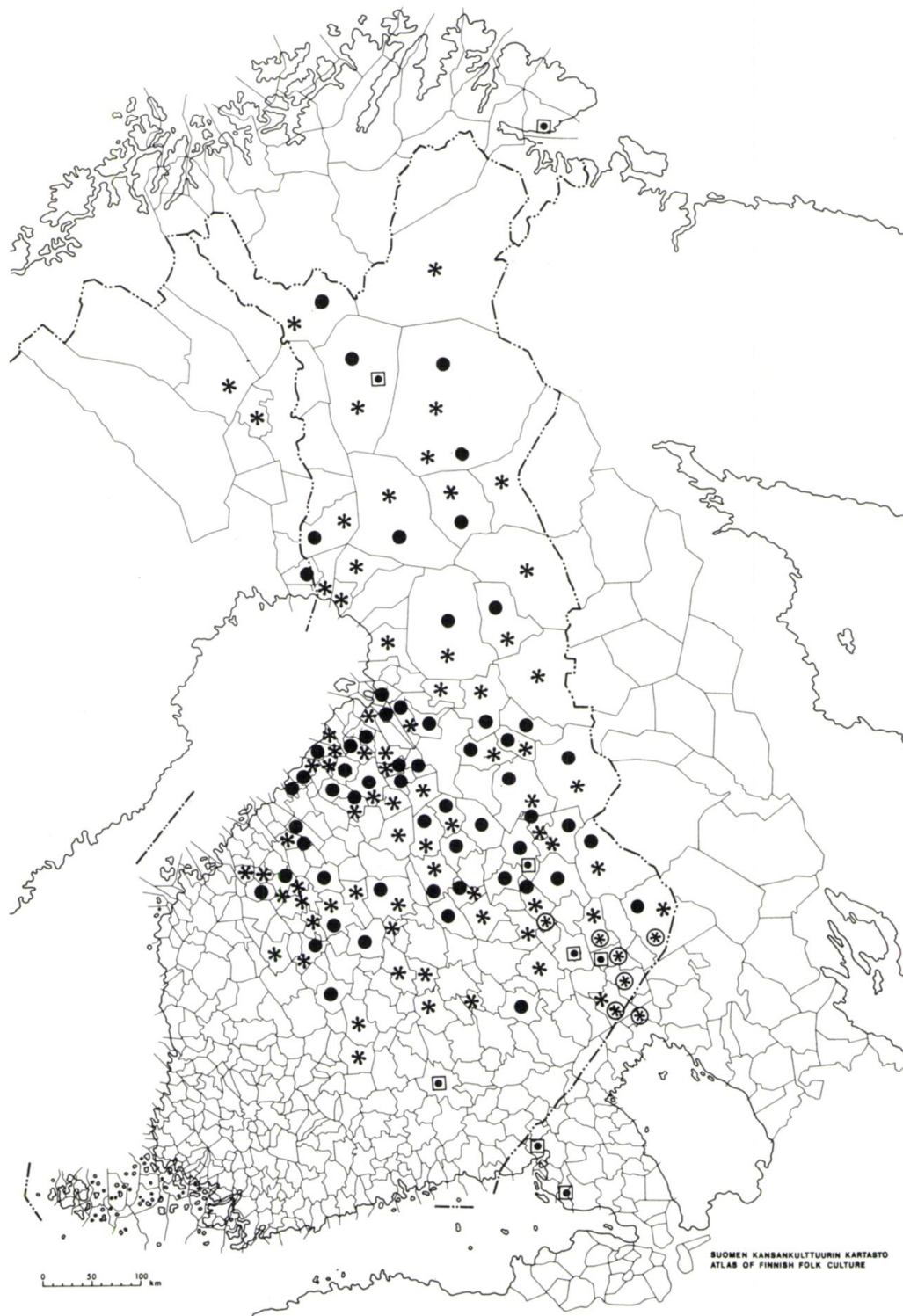
dytty kantasana, joka tarkoittaa jyvän kuoriainesta ja on ilmeisesti suhteellisen nuori laina ruotsin sanasta *kli* (johon on suomessa ilmeisesti tarttunut *s* merkitykseltään läheisestä *lese*-sanasta).

Sen sijaan eräs toinen ruotsin äänteellisesti läheinen sana on merkitykseltään yllättävän likellä *liisiä*-verbin yleistä merkitystä. Ruotsin Akatemian sanakirjan mukaan verbillä *lisa* on mm. merkitykset 'göra (ngt) mildare l. mindre svårt l. kännbar l. besvärligt, lindra, mildra', 'lätta arbetet för ngn, befria ngn från arbete', (refl.) 'taga sig ledigt från arbete', 'bereda (ngn l. ngt) lindring l. lättnad i ekonomiskt avseende, befria från ekonomisk börda l. från utskylder'. Suomen ruotsalaismurteissakin sana tunnetaan, tietoja on sekä Nauvosta että Pohjanmaan rannikon pitäjistä. Vöyriltä on merkityksiksi mainittu 'skona' ja 'undvika att besvära ngn' (FO:n aineisto). Tällainen sana voisi helposti lainautua kaupankäynnin yhteydessä. Odotuksenmukaisista kuitenkin olisi, että sana kuuluisi suomessa supistumaverbien ryhmään, siis »liisata» kuten muutkin vastaavat teonsanat. Sinänsä ei ole aivan mahdotonta, että merkitys 'välttää työ t. vaivannäkö' olisi varhaisempi kuin pyyntitermi 'välttää ansaan joutuminen', mutta todennäköisempää tietenkin on, että suuntaus on tässäkin tapauksessa ollut konkreettisesta abstraktiseen ja että kuvakielen lähtökohtana on »ansan liisiminen».

Kun lintu kulkee haarukan varaan silmukaksi viritetyn ansalangan vieritse ja samalla hipaisee lankaa, viritys tavallisesti lysähtää kasaan. Lintu voi myös laukaista virityksen nokallaan ja mennä haarukasta lävitse joutumatta ansaan. Tällöin on sanottu, että »rihma on liiseessä» (Puolanka, Lauri Lounela 1945) tai »ansa on liisheisä» (= silmukka ei ole auki) (Rovaniemi, Olli Artimo 1939). Nämä ilmaukset tuskin kuitenkaan viittaavat kantasanaan *liise*, pikemminkin ne on muodostettu *vireessä*-tyypin mallin mukaan. Mutta mitä lähtöä on itse verbi *liisiä*?

»Ansan liisimisen» tapaista tekoa on kielessämme voitu ilmaista myös verbillä *löysiä*. Tästä johdoksesta on muutama hajatieta Itä- ja Pohjois-Suomesta sekä Vesisaaresta (ks. karttaa). R. E. Nirvin (1936) mukaan *löysiä*-sanan merkitys on Kiihtelysvaarassa ollut 'hellittää'. Kuolemajärven esimerkissä (Hilma Lattu 1964) puhutaan nuoran »löysimisestä» ja Rautavaaran tiedon (Kerttu Tuovila 1972) mukaan *soapi löösiäs siitä siimaa*. *Liisiä*-sanan *s* voisi selittyä tämän johdoksen pohjalta: kun varianttien *liiviä* ja *liipiä* semanttinen yhteys 'laukaisemista' tarkoittavaan *liipaisemiseen* on hämärtynyt, on *löysiä* tarjonnut verbille äänteellisesti motivoituvan asun *liisiä*, joka on assosioitunut paitsi *löysään* myös mahdollisesti verbiin *liestyä* 'löyhtyä, purkautua'.²

² Suomen sanojen alkuperä -teoksen käsikirjoituksessa on *liisiä* alustavasti yhdistetty verbiin *liestyä*.

Kartta. *liisiä*: * 'laukaista ansa', ⊗ 'laukaista pyssy'
● 'perua, luopua, väistää'; ◻ *löysä*

Ansan liisiminen on sitten tarjonnut lähtökohdan kuvailmaukselle, jossa *liisiminen* tarkoittaa välttämistä, samantapaista toimimattomuutta kuin edellä käsitelty *laistaminen*. Mahdollista on, että myös ruotsin *lisa* on merkitykseltään läheisenä ilmauksena vaikuttanut *liisiä*-sanan yleistymiseen merkityksessä 'luopua, laistaa'.

*

Suomen murteiden sanakirjan aineisto on ehtymätön lähde sanahistoriallisille ja semanttisille pohdinnoille. Kunniä niille, jotka ovat sen keränneet ja olleet muokkaamassa sitä sanakirjaksi. Hanke on ajoittain saattanut tuntua epätoivoisen pitkäjänteiseltä. Sitä suurempi arvo on annettava niille, jotka eivät ole tätä työtä laistaneet eivätkä siitä kesken liisineet.

LÄHTEET

- EEROLA, ANNA-MAIJA: Niittokaistan ja puintietuuden nimitykset suomen murteissa. Laudaturtyö 1971. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- FO = Ordbok över Finlands svenska folkmål. Arkisto. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Hki.
- GANANDER, CHRISTFRID 1787: Nytt Finskt Lexicon I—III. Näköispainos. Porvoo 1937—1940.
- JUSLENIUS, DANIEL 1745: Suomalaisen Sana-Lugun Coetus. Stockholm. Näköispainos Henrik Gabriel Porthanille kuuluneesta välilehditetystä kappaleesta. SKST 288. Porvoo 1968.
- Karjalan kielen sanakirja III. LSFU XVI:3. Hki 1983.
- Kielitoimiston sanakokoelmat. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielitoimisto. Hki.
- LÖNNROT, ELIAS 1874—1880: Suomalais-ruotsalainen sanakirja I—II. Kolmas, jäljennetty painos. Porvoo 1958.
- NS = Nykysuomen sanakirja I—VI. Porvoo 1951—1961.
- Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Sextonde bandet. Lund 1942.
- SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja I—VI. LSFU XII: 1—6. Hki 1955—1978.
- SKRK = HAKULINEN, LAURI 1968: Suomen kielen rakenne ja kehitys. Kolmas, korjattu ja lisätty painos. Keuruu.
- Suomen kielen perussanakirja. Käsikirjoitus. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielitoimisto. Hki.
- Suomen murteiden sanakirjan arkisto. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen murreakkisto. Hki.
- Suomen sanojen alkuperä. Käsikirjoitus. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen sukukielten toimisto. Hki.
- Vanhan kirjasuomen sanakirjan kokoelmat. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielitoimisto. Hki.

The origin of the verbs *laistaa* and *liisiä*

ESKO KOIVUSALO

At the time when the Dictionary of Modern Standard Finnish was published, its archives contained only one entry for the verb *laistaa*, which is nowadays current both as a technical term in card games (see below) and in the more general sense of 'avoid, evade, leave undone'. Lönnrot's dictionary included the meaning 'bekänna färg i kortspel' ('follow suit'). The Finnish Dialect Archives have contained entries for the sense 'avoid', and also the card sense, since the 1930's. Lönnrot links the verb to the adjective *lainen* (= *lajinen* 'of the sort'). This derivation is also suggested by the fact that the folk card game »ramina» has a basic rule of the form *yliotto ja lain tunto*, i.e. one must lay down a higher card and also follow suit. In cards *laistaminen* means declining a capture by playing a lower card of the same suit. This has been the basis for the more general sense of *laistaa* meaning 'avoid'. The word evidently became widespread in the trenches during the Continuation War, when cards were a common pastime.

Another verb with a related meaning is *liisiä*, which Juslenius mentions in his dictionary (1745) with the example *liisiä ansat* 'lösa upp snaror' ('spring snares'). Lönnrot's dictionary gives both the

sense 'spring a snare' and also 'svika' ('deceive, fail') with the example *liisiä päätöksensä* 'retract a decision'. The word *liisiä* was originally used in Central and Northern Finland (see map) in situations where a bird springs a trap without actually getting caught. Derivatives with the same sense are *liipiä* and *liiviä*, and in Olonets *liivie* plus closely related forms. A possible explanation for the *s* in *liisiä* might be the combination *löysyä* + *liiviä*, arising when the semantic link was broken between the form *liiviä* and the sense 'releasing' of *liipaiseminen*. There are records of the verb *löysyä* 'loosen' in Eastern and Northern Finland (see map). It is possible that the fairly widespread use of *liisiä* in the sense 'go back on, avoid, give up e.g. work' has been influenced by Swedish *lisa*, one of the meanings of which, in the Swedish dialects of Ostrobothnia, is 'avoid bothering someone'. If there had been a loan, one would expect the Finnish form »liisata». It thus seems that the origin of the word is the sense 'spring a trap', plus the idea of avoiding capture in a trap. This has been the basis for the more general use in the sense 'avoid', and further 'retract, give up'.